

Евлия Челеби

ПЪТЕПИС

София, 2014

Преводът е направен по изданието:

Evliya Çelebi

Seyahatnâme

t. VI, VII, VIII

Istanbul, 1900–1928

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното писмено съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Страшимир Димитров, превод, 2014

© Издателство „Изток-Запад“, 2014

ISBN 978-619-152-532-4 (твърда подвързия)

ISBN 978-619-152-534-8 (мека подвързия)

Евлия Челеби

ПЪТЕПИС

Превод от османотурски,
съставителство и редакция
Страшимир Димитров

Съдържание

Евлия Челеби и неговият пътепис	7
<i>Страшимир Димитров</i>	
1.	
Пътуване през Северна Македония, София, Чирпан и Елхово за Одрин и Цариград.....	27
2.	
Пътуване от Цариград за Унгария през 1662 г. Градове и крепости, които посетихме на брега на Черно море	53
3.	
Пътуване от Унгария покрай Дунав за Крим.....	83
4.	
Пътуване от Крим през Добруджа за Одрин и Цариград.....	89
5.	
Пътуване от Цариград, през Одрин и Солун за Крит	107
6.	
Пътуване от Крит и Гърция през Охридския санджак, Струмица, Неврокоп, Асеновград и Одрин за Цариград	269
Речник на срещаните турски думи и термини.....	333

Евлия Челеби и неговият пътепис

Няма да е пресилено, ако се каже, че Евлия Челеби е най-известният османски автор, живял и работил през XVII век. Никой друг автор не ни е направил достояние толкова неща от своята епоха, не ни е разказал така увлекателно за своето време, както този неуморим и словоохотлив човек. Десетте обемисти тома на неговия пътепис внушават респект дори когато стоят на библиотечната лавица. А разтворят ли се, от техните страници излиза наблюдателният и любознателен източен човек, сладкодумният разказвач, прекарал живота си в търсене да види какво се крие във всяко кътче на обширната империя, какво става в съседните ѝ страни, как живеят хората в по-далечните държави. Той не може да бъде сравнен с географите от онова време и е далеч от овладялата Европа страст да се търсят нови земи, да се изследват и опишат непознатите острови и материци, да се съставят все по-нови и по-точни карти на света за улесняване на сухоземните и презморските пътувания. Той не носи секстанти, астролабии или други изследователски апарати на своя век, не се занимава с определяне на географски ширини и дължини. Евлия Челеби не прокарва нови маршрути, не прави пътеводители, не се занимава с описания на най-кратките и удобни военни или търговски пътища. Той е пътешественик, носен от представилия се случай да пропътува всяко непознато му още място, за да разкаже после какво е видял и преживял там.

И тъкмо затова неговият пътепис представлява една необятна панорама на живота в Османската империя през средата на XVII век. Към него може да се обърнат и историкът, и езикове-

дът, и етнографът, и географът, и литературоведът, и всеки ще намери нещо интересно и ценно, което не може да бъде попълнено от други източници. А всеки любознателен читател ще открие едно интересно и оригинално четиво, обвеяно от колорита на епохата.

Нашият словоохотлив пътешественик е роден, както той пише, на 25 март 1611 г. в Цариград. Неговият баща се наричал Дервиш Мехмед Зили и бил по професия златар. По-нататъшните автобиографични сведения в неговото съчинение не са лишени от фантастично-анекдотичен елемент. Според тях, в своята младост баща му участвал в походите на султан Сюлейман I, а дядо му бил участник в обсадата и превземането на Цариград, като и двамата живели удивително дълго: дядото – 147 години, а бащата – 117, и починал през 1648 г. Излиза, че Челебията се е родил, когато баща му бил вече на 80 години. Понятен е стремехът на пътешественика да си състави подходяща генеалогия, като свърже своите предшественици с най-бележитите османски султани и ги представи като хора, които са внесли дан за изграждане на величието на Османската империя. Във всеки случай вярно е едно – Евлия Челеби имал достатъчно здрави връзки в придворните кръгове. Майка му била сестра на Мелек Ахмед паша, който заемал различни високи постове в държавата. През 1650–1651 г. той бил велик везир в продължение на повече от година и един бунт срещу въведените нови данъци го накарал бързо да се прости със султанския печат. Връзките с високопоставени лица помогнали на нашия автор да реализира почти всички свои пътешествия.

Евлия Челеби получил традиционното за времето си теологическо образование, такова, каквото давали османските медресета. Отначало той посещавал махаленското начално училище в своя квартал „Фильокушу“, а после – медресето при една от големите цариградски джамии. През XVII в. османското общество вече имало свои традиции в религиозно-просветното дело и отдавна било забравено времето, когато султан Мехмед II Завоевателят трябвало да вика богослови от Средна Азия, за да може да организира медресе при построената от него джамия в

столицата. Медресетата били вече оформени учебни заведения със съответните степени, макар срокът за обучение в тях и в отделните им степени да не бил фиксиран. Учениците-софти, мъже на 20–30 години, трябвало да прекарат в тях до усвояването на оня кръг от знания, който можело да им даде медресето. В неговата висша степен се изучавали богословие, религиозно право, преданията за живота и постъпките на пророка Мохамед, които служели като нормативи за разрешаване на възникнали житейски работи, логика, математика в нейните средновековни граници на четирите аритметични действия, както и философия, която включвала астрономия и астрология – учението за звездите и влиянието им върху човешките съдби, и още някои повърхностни сведения за природата. Преподаването в горния курс се водело на арабски език. Всъщност само в началното училище се допускало тълкуване на религиозните норми и обреди на турски език, т.нар. илм-али хал – обяснение на науката. В тези училища се формирал светогледът на османската „учена“ прослойка; в техните рамки се оформил и духовният склад на Евлия Челеби.

След медресето той бил приет за четец и певец на *Корана* в най-голямата столична джамия – „Света София“. С гласа си и с роднинските си връзки успял да привлече вниманието на султан Мурад IV (1623–1640). Попаднал в неговата свита, той имал възможност да продължи образованието си, изучавайки калиграфия, музика и малко история. След като прекарал две години в двореца, той бил зачислен като спахия в платената султанска армия. Военната кариера обаче не се оказала примамлива за него.

Увлечението на нашия автор към пътешествията и описателната география се проявило твърде рано. Той обяснява това с божие то предопределение и разказва как видял насън пророка и неговите сподвижници и когато трябвало да каже „застъпничество (пред Бога), о, пратениче Божи“, той произнесъл: „пътешествие, о, пратениче Божи.“ Като отхвърлим настрана мистичните сънища, остават реален факт неговата любознателност и стремежът към опознаване на невидяното, които дават отпечатък върху целия му живот.

Както сам разказва, през 1631 г. той започнал систематично да изучава Цариград, обхождайки го квартал по квартал и улица по улица. Последната спомената от него дата на пътуванията му е 1678 г., или почти 50 години той прекарал в пътувания из трите континента, върху които се простираше Османската империя.

Средата на XVII в. е период на особена политическа и военна активност на управляващата османска върхушка. Империята успешно е излязла от вътрешнополитическите сътресения на началните десетилетия на века, проявили се в стихийните селски бунтове и честите смени на султаните и великите везири. Сцената на колосално напрежение на силите, управляващите кръгове се опитали да възобновят завоевателната линия на султаните от XV–XVI в., олицетворение на което станали прочутите велики везири от династията на Кюпрюлиите. Максимата „да не се оставя войската без походи“ намерила най-последователно приложение тъкмо в тези години. И все пак, вече безвъзвратно отшумяло времето, когато Османската империя можела да не държи строга сметка за сключените съюзи и обединения на по-слабите европейски държави и да налага със силата на оръжието свое решение на всеки спорен въпрос. Сега вече тя трябвало да използва и оръжието на дипломатията, на пратеничествата и преговорите, за да отстои или завоюва едни или други позиции. Тази обстановка създавала многобройни поводи за пътувания, от които нашият пътешественик не пропускаше да се възползва.

И той пътувал ту като имам или мюезин на паши или на части от походната армия, ту като личен секретар или придружител-сътрапезник на високопоставени личности, ту като техен куриер, ту като свободно присъединил се пътник към някоя армия. Неговият неспокоен дух го отвежда в Кавказ, Багдад и Персия, в Сирия, Мека и Египет, из целия Балкански полуостров, във Влахия, Молдавия, Украйна и Крим, в Унгария, Австрия, Германия и Полша. За тези странствания разказват оставените от него десет тома пътеписи.

Неговото съчинение, въпреки големия си обем, получило значително разпространение сред османското общество от XVIII в. При неразвитото книгопечатане тогава книгите можели

да се размножават само чрез преписване на ръка. Трудна работа е било да се препише такъв обемист труд, който при това не носи религиозен характер, не е свързан с всекидневните култови нужди и преписването му не можело да се счете за богоугодно дело, заради което Аллах ще се отплати на кописта. При все това, през XVIII в. били направени доста преписи. Например от т. III и IV са познати досега по девет преписа, което свидетелства за несъмнен интерес към труда на пътешественика.

В цариградските библиотеки има три пълни екземпляра, съдържащи и десетте тома на съчинението: по един в Националната библиотека във Фатих, в библиотеката „Сюлеймание“ и в „Топкапъ сарай“ в колекцията при т.нар. Багдадски къошк. В различните колекции на двореца „Топкапъ“ има още ръкописи от отделни томове: в Багдадския къошк – на т. III, IV, V, VI, VIII и IX; в къошка Ереван – на т. VI, VII, VIII и IX. Екземпляри от т. III и IV има в колекцията на Халис ефенди, а в други сбирки са открити два преписа на т. X.

Преписи от първите пет тома са преминали и в Европа, придобити от различни европейски турколози при гостуването им в османска Турция през началото на нашия век. У проф. Т. Менцел от Кил се намирали ръкописи на т. I–V, а у проф. Р. Чуди – на т. I–III. В библиотеката на Лондонското кралско азиатско дружество се съхраняват първите четири тома; в Университетската библиотека в Манчестър – т. III и IV, а във Виенската национална библиотека – т. IV. За съжаление сред нашите колекции от турски ръкописи засега не е намерен нито един том от това съчинение.

Макар да са запазени голям брой ръкописи, съчинението на Евлия Челеби е получило популярност и пълно признание като исторически извор едва в XX в. Още в началото на XIX в. прочутият австрийски ориенталист и дипломат в Турция Йозеф фон Хамер обърнал внимание върху този труд в няколко свои публикации, а по-късно издал в два тома един съкратен вариант от пътеписа. Но науката все още била в неведение относно истинския обем на делото на Евлия Челеби – все още не се знаел дори точният брой на томове му. И чак в последните десетилетия на XIX в. се установило, че Евлия Челеби всъщност е автор

на един грамаден труд, и започват да се издирват ръкописи на съчинението му, да се изучава биографията му, която се оказва неразделно свързана с пътешествията му из обширните области на империята.

През 1896 г. издателят на цариградския вестник „Икдам“ и виден турски културен деец Ахмед Джевдет паша започнал обнародването на „Пътеписа“ на Евлия Челеби. По това време бил известен само един ръкопис на труда, който съдържал и десетте тома. Този препис бил взет като основа на изданието. Съвсем бързо – за две години, били отпечатани първите пет тома, а през 1900 г. с помощта на Унгарската академия на науките се появили и том VI, в който се описват предимно Унгария и съседните ѝ райони. Но тук настъпила пауза, която се оказала необичайно дълга. Открити били нови ръкописи на съчинението, възникнали въпросите за установяване на критичен текст на труда, който да се доближи максимално до авторския текст, и за осигуряване на по-високо научно равнище на изданието. Застоят продължил почти три десетилетия и едва през 1928 г. старото Турско историческо дружество обнародвало т. VII и VIII с арабско писмо. При тяхното издаване вече били взети предвид разночетенията от запазените пет стари преписа на съчинението, съхранявани само в турски библиотеки.

Междувременно в Турция е извършена писмената реформа, изоставена е дотогавашната арабска азбука и е въведена латиницата. Траслитерацията на останалите два тома от арабица на латиница заела отново дълги години и едва през 1938 г. видял бял свят последният, десети том – вече с латински букви. Така било завършено започнатото с бурно темпо още в края на XIX в. дело.

* * *

ПОДРЕЖДАНЕТО НА МАТЕРИАЛА В ТЕЗИ десет тома общо взето следва хронологията на пътешествията на автора. Първият том съдържа описание на Цариград и предградията му, чието систематично изучаване той започнал през 1631 г. Почти двеста страници са посветени на цариградските еснафи, което прави от

този том извънредно ценен източник за историята на градското стопанство в Османската империя.

Вторият том съдържа пътните бележки на Евлия Челеби от първите му пътувания извън Цариград – до град Бурса през 1640 г., до град Измит през лятото на същата година, след което през есента тръгнал с Кетенджи Омер паша за Трапезунд [Трабзон]. Оттук той участвал в експедиция срещу Азов, където се настанили казаците; през градовете Батуми и Анапа достигнал Азов; след неуспешната му обсада прекарал зимата в Крим и през 1642 г. се върнал по море в Цариград. Той едва се спасил при станалото коработрушение в Черно море, след което бил принуден в течение на почти три години да се лекува. Едва през 1645 г. можал да предприеме ново пътуване и се присъединил към армията, която воювала в Крит срещу венецианците. Подробно описание на Крит той дава чак в том VIII.

През 1646 г. станал личен довереник и духовник на своя роднина Дефтердар-заде Мехмед паша, който бил назначен за валия на Ерзурум и отишъл с него в този град. Той обходил Ерзурумския вилает, почти целия североизточен Анадол, пътувал до Нахичеван, Тбилиси и Баку, до Тебриз [Тавриз] в Персия и чак в края на 1647 г. се завърнал в Ерзурум. По това време анадолският бейлербей, босненецът Варвар Али паша, вдигнал бунт срещу централната власт, а към бунта се присъединил и патронът на нашия пътешественик Дефтердар-заде Мехмед паша. Натоварван с различни мисии до един или друг паша, Евлия Челеби обходил нови области на Анадола. След потушаването на въстанието се завърнал в Цариград, където в началото на юли 1648 г. починал баща му и той трябвало да уреди семейните си дела.

Тези пътувания заемат целия том II и началото на т. III от пътешиса му. В Цариград Евлия Челеби престоял твърде малко. Започналият през 1648 г. бунт, който завършил с детронирането на султан Ибрахим, правел обстановката в столицата твърде несигурна и Евлия се възползвал от ангажимент към босненеца Муртиза паша, за да замине за Дамаск. По-късно той следва новия си патрон в град Сивас, където последният бил назначен за валия. Пътуванията до Дамаск и из Сиваския еялет продължили до лятото на 1650 г. и на 14 юли 1650 г. той отново е в Цариград.

Междувременно неговият вуйчо Мелек Ахмед паша бил назначен в началото на август 1650 г. за велик везир, на който пост се задържал малко повече от година. Евлия Челеби прекарал цялото това време в столицата. На 21 август 1651 г. Мелик Ахмед паша бил снет от поста му и назначен за валия на Силистра и Очаков. Заедно с него за местоназначението му потеглил и Евлия Челеби, който по този повод за пръв път навлиза в нашите земи. През септември 1652 г. Мелек Ахмед паша бил назначен за румелийски бейлербей със седалище София, където го последвал и Евлия. В края на май 1653 г. Ахмед паша бил отзован в столицата, където станал втори везир. С него в столицата се завърнал и Евлия Челеби, който престоял тук до началото на 1655 г. Цялата втора част на т. III от пътеписа му е заета с описание на маршрутите му из Румелия и главно из земите на днешна България: от Цариград през Чорлу, Ескиполоз, Айтос, Провадия, Шумен, Русе, Силистра, Балчик, Бабадаг, обратно до Сливен, през Нова и Стара Загора до Пловдив, Ихтиман и София; от София през Пазарджик, Пловдив и Одрин за Цариград.

През пролетта на 1655 г. новият велик везир Ибшир паша отстранил Мелек Ахмед паша от столицата и го изпратил за валия във Ван, закъдето тръгва и Евлия Челеби. От град Ван той пътувал с поръчения от своя патрон до пашите в Ергяни, Синджар и Диарбекир. През лятото на 1655 г. избухнала война между хана на Битлис и Мелек Ахмед паша и във връзка с нейните перипетии Евлия Челеби пътувал до Тебриз, Мосул, Хамадан, Демавенд и други персийски области, а след това и до Дамаск. През юли 1656 г. той отново се озовава в Цариград. Целият IV том на неговия труд е посветен на тези пътувания до Ван, Азербайджан, Персия и Ирак, а обратният му път до Цариград съставлява началото на следващия том V.

През лятото на 1656 г. Мелек Ахмед паша отново е назначен за управител на Силистренско-очаковския еялет, в чиято територия влизали земите от Созопол, Бургас и Ямбол до покорените от османците земи на Украйна включително. И почти без да се задържа в столицата, на 4 шевал 1066 г. (26 юли 1656 г.) Евлия Челеби потеглил за новото местоназначение на своя патрон.

През Варна той пристигнал в Силистра, където през декември 1656 г. дошъл пратеник на Полша с оплаквания срещу унгарския княз Ракоци. В стремежа си да укрепи независимостта на Трансилвания, Ракоци предприел набези срещу Полша и други турски васали. Зимата на 1656–1657 г. преминала в подготовка на поход срещу трансилванците, като за тази цел били призовани и войските на васалните на Портата татари.

На 26 май 1657 г. армията, а с нея и нашият Евлия потеглили за Хотин – форпост на османската агресия срещу Трансилвания, Полша и Украйна. Цялото лято и есен на 1657 г. той прекарал в походи из тези страни, заедно с войските на кримския хан участвал в набези срещу казашките паланки и чак през декември се завърнал в Силистра. Сред зима той отпътувал за столицата, където пристигнал на 7 януари 1658 г. Една малка експедиция в Анадол прекъснала временно престоя му в столицата, а през октомври 1658 г. той отново бил във Влахия, присъединил се към татарските отряди и техните грабителски походи в Украйна.

През следващата 1660 г. Портата замислила да сложи край на националноосвободителното движение на Ракоци. Още през пролетта нашият пътешественик се отправил от Одрин през Пловдив и София за Белград и Южна Унгария. Пътюм той се отбил в Босна, където валия бил Мелек Ахмед паша и заедно с него участвал в набези срещу далматинските венециански владения. Понеже на 15 октомври 1660 г. Мелек Ахмед паша бил преместен от Босна за белербей на Румелия, Евлия Челеби пътувал заедно с него за София през Нови пазар и Скопие. В София Евлия Челеби бил натоварен да опише и събере данъка захиребеа – паричен откуп на наряда за доставяне на зърнени храни на армията, което му дало повод да посети и опише голяма част от Македония.

През пролетта на 1661 г. Мелек Ахмед паша получил нареждане да участва с войската си в похода срещу Трансилвания. Естествено, и Евлия Челеби се оказва във военния лагер в Темешвар, където бил пунктът за съсредоточаване на османската войска.

Всички пътувания на Евлия Челеби от онези години – 1656–1661 – са описани в том V от съчинението му. Интересът на

българския читател към дадения тук материал се подхранва не само от обстоятелството, че той на няколко пъти кръстосва нашата страна. В тези страници се разказва и за редица интересни събития от политическата история на Югоизточна Европа през средата на XVII в., което ги прави ценни не само за поселищата и стопанската история, но и за политическата история на народите от този район.

През юли 1661 г. турските войски започнали настъпление в Трансилвания, а при тях се намирал и Евлия Челеби. През август той се присъединил към старите си познати – кримските татари, и участвал в походите им до късната есен, когато заедно с Мелек Ахмед паша се установил на зимен лагер в Белград. През пролетта на следващата година той бил изпратен от Мелек Ахмед паша с мисия в Северна Албания, откъдето през Дяковица, Щип, Самоков, София и Пловдив продължил за Цариград. В столицата след кратко боледуване починал неговият покровител Мелек Ахмед паша.

През 1663 г. избухнала война между Австрия и Турция, в която Евлия Челеби участвал като член на свитата на придворния комендант на великия везир. Но вместо да върви с войската по главния път от Одрин през Пловдив и София, той се насочил по пътища, през които дотогава не бил минавал: през Казанлък, Шипка, Габрово, Плевен, Враца, Видин за Белград. Този маршрут му дава повод да опише нови земи, но той едва не му струвал живота, тъй като в Стара планина бил нападат от хайдути и едва се отървал от смъртта.

През лятото той участвал в обсадата на Уйвар, който обаче устоял на напора на османските войски. В следващите страници се сблъскваме с една от големите измислици на Евлията. Той пише, че с един отряд татарска войска предприели грандиозен набег (акън) в Германия, Холандия, Дания, Шведските владения в Северна Германия, та достигнали дори до Амстердам, заловили 70–80 хиляди пленници и т.н. (т. VI, стр. 370 и др.). Цялата тази измислица му е нужна, за да може да вплете в разказа си някои сведения за тогавашна Европа и да блесне с широтата на знанията си.

През февруари 1664 г. Евлия участва в боевете около Уйвар и Канижа, откъдето се връща отново в Белград. Оттам той бил изпратен с мисия за Херцеговина, което му дало повод да пропътува цяла Херцеговина, Дубровник и Босна. По-късно той продължил за Канижа, където войската на великия везир Фадъл Ахмед паша настъпила и завзела Нови Зрин.

Пътуванията по тези маршрути съставляват съдържанието на том VI от съчинението му.

През лятото на 1664 г. великият везир потеглил с армията си срещу Виена, но бил посрещнат от австрийските войски, притиснат в Сенготардския проход и на 24 август 1664 г. бил принуден да сключи мир. Евлия Челеби бил в състава на тази армия и с нея се върнал през Уйвар и Буда в Белград, където прекарал зимата на 1664–1665 г. През пролетта на 1665 г. той пътувал с разни поръчения из Унгария, а през юни се присъединил към турското посланичество, изпратено за Виена.

Нашият автор твърди, че във Виена той се сприятелил с австрийския император, издействал от него паспорт и предприел едно голямо пътуване из Испания, Холандия и Бранденбург, та дошъл до Атлантическия океан при Дюнкерк. Това негово пътуване траяло две и половина години. Той не дава никакви подробности за споменатото пътешествие. При неговата словоохотливост това е обяснимо само ако се приеме, че се касае за чиста измислица. Впрочем югославският учен Хазим Шабанович привежда редица аргументи, които показват фантастичния характер на това пътуване из Европа.

Във всеки случай не е много ясно къде е бил той през 1666 и 1667 г. Изглежда, че още през пролетта на 1666 г. е бил изпратен за Крим с поръчения за кримския хан. От Белград той пътувал покрай влашкия бряг на Дунава, прехвърля се отсам и описва Видин, Оряхово, Никопол, след което през Влахия и Украйна пристигнал в Крим. През онези години се разгърнала с голяма сила войната за Украйна, при която турските войски овладели дори Киев. В Крим Евлия Челеби се присъединил към пълчищата на кримския хан и участвал в редица набези из Украйна и Южна Русия, в прикаспийските области и из Поволжието. Страните

и градовете, през които пътувал през тези години, са описани в том VII от съчинението му.

През пролетта на 1668 г. той потеглил от Крим за Цариград през Бесарабия и Добруджа. По този маршрут той допълнил описанието на днешния град Толбухин [наим. на град Добрич от 1949 до 1990 г.], запознал се с Нови пазар и Ямбол и през Одрин пристигнал в столицата през май 1668 г.

В края на същата година той се включил в армията, която се отправяла за Крит. От Цариград той тръгнал покрай брега на Черно море, минал през Ахтопол и Мичурин [Василико, дн. Царево], стигнал до Ямбол, оттам се върнал назад в Одрин и през Беломорието, Македония, Тесалия, Атика и Пелопонес се озовал в Крит. Следващата година прекарал главно в Крит. На обратния път минал през Епир, Южна Албания, Охрид, Битоля и Струмица, през Родопите се спуснал в Станимака [Асеновград] и Одрин, а през декември 1670 г. вече бил в Цариград. Описанието на тези пътешествия заема целия том VIII от „Пътеписа“.

Евлия Челеби пише, че през 1671 г. започнал да се стяга да отиде на поклонение в Мека и да стане хаджия. На 21 май 1671 г. потеглил на хаджилък и целият том IX от труда му е посветен на пътуването до Мека и из Арабия.

През юни 1672 г. заминал от Мека за Египет и пропътувал цялата страна. През 1673 г. обходил Судан и потеглил за Абисиния [дн. Етиопия]. Последното свое пътешествие той отнася към 1676 г. Тези пътувания съставляват десетия том от съчинението му.

Може да се стори странно, но точната дата на смъртта на този бележит пътешественик е неизвестна. В науката съществуват сериозни разногласия по този въпрос и някои отнасят смъртта му към 1678 г., а други продължават живота му до 1683 г. Очевидно трябва да се приеме последната дата. Към аргументите, изложени от германския учен Кислинг и от Шабанович, трябва да се отнесе и неговият разказ за разговора му в Одрин с бъдещия велик везир Кара Мустафа паша относно начините, по които може да бъде завладяна Виена. Евлията си приписва, че е изложил такъв план, който избягва всички онези катастрофални за османската армия последствия от неуспешната обсада

на Виена през 1683 г. Като се има предвид неговата щестлавна привичка да се изкарва автор на всички завършили с успех проекти, до които е имал контакт дори само като периферен изпълнител, може да се установи, че със задна дата той си приписва авторството на един план, по-добър от оня, по който действала султанската армия, командвана от Кара Мустафа паша при Виена през 1683 г. Ще трябва обаче да се приеме, че в края на 1683 и дори в началото на 1684 г. той бил все още жив.

* * *

ОГРОМНОТО ЛИТЕРАТУРНО НАСЛЕДСТВО НА ЕВЛИЯ ЧЕЛЕБИ получава в наше време все по-голямо признание. Вече е натрупана значителна литература върху живота и пътеписа му, а много повече са трудовете, които оползотворяват дадените от него сведения. В почти всички страни са преведени засягащите ги части от пътеписа и са направени достояние на най-широки читателски кръгове. Няма да се спираме на тази литература; почти пълна библиография за нея е дадена в подготвената и обнародвана от А. С. Тверитинова и А. Д. Желтяков първа свезка от труда „Евлия Челеби. Книга пътешествия“, излязла в Москва през 1961 г.

Трябва да кажем, че нашите предшественици веднага са оценили значението на труда на Евлия Челеби. Непосредствено след излизането на първите пет тома, А. Шопов превежда някои отнасящи се за българите части и през 1901 г. ги обнародва в „Периодическо списание“, кн. 52, свезка 3.

Работата на А. Шопов далеч не изчерпва онова, което се отнася до нашата страна и нашия народ в пътеписа на Евлия Челеби. Скоро след Шопов известният турколог Д. Г. Гаджанов се залавя да попълни тази празнина. През 1909 г. той обнародва пак в „Периодическо списание“, св. 9–10 своя превод на пропуснатите от Шопов части от т. III и V под заглавието „Пътуване на Евлия Челеби през българските земи през средата на XVII в.“ Тази публикация обхваща първото пътуване на Евлия Челеби през нашата страна в 1651 г., при което са описани селищата по маршрута Люлебургас, Ескиполоз, Айтос, Ченге [дн. Аспарухо-

во], Ново село [дн. Дългопол], Провадия, Шумен, Разград, Русе, Свищов, Никопол, Силистра, Хаджиоглу Пазарджик [дн. Добрич], Балчик, Каварна, Мангалия и т.н. до Бабадаг. Включено е пътуването му за София, когато Мелек Ахмед паша е назначен за румелийски бейлербей, и са описани Сливен, Нова Загора, Стара Загора, Пловдив, Пазарджик, Ихтиман и София. Проследено е пътуването му от София за Цариград, с което се изчерпва материалът от том III. След преведените откъси от т. V е включено пътуването на Евлия Челеби през 1656 г., когато Мелек Ахмед паша за втори път е назначен валия на Силистренския еялет.

Три десетилетия по-късно П. Дървингов обнародва в сп. „Славянска беседа“ и като отделна брошура труда си „Евлия Челеби и западните български земи“. На 18 страници той извлича само изреченията, в които се споменава името българи или се говори за хайдутути и хайдушки нападения. Направените извадки са толкова кратки, че не могат да служат за никакви други цели, освен за онези, които си е поставил навремето Дървингов. А те се оказват твърде ограничени.

И така, нито един от тези преводи не е пълен. Имам предвид не само обстоятелството, че те не изчерпват всичко онова, което е казано за нашата страна и нашия народ в „Пътеписа“. Преводачите много често пропускат пасаж и цели страници, които са им се сторили малоценни и безполезни. Нито една от тези три работи не прави изключение в това отношение. От този факт не следва, че преводите са негодни за ползване, но те са непълни и не дават представа за цялото многообразие и богатство на оригинала. Д. Гаджанов изрично посочва, че е съкратил онези места, в които се описват мюсюлманските култови сгради, а покрай тях е пропуснал редица пасаж, които могат да ни представят в пълнота тогавашния облик на нашите градове.

Впрочем недостатъците на съществуващите преводи отдавна са забелязани и е изтъквана необходимостта от едно цялостно издание на всички части на „Пътеписа“, които се отнасят до нашата история. Още по-често се е натяквало на турколозите, че не се заемат да преведат съответните части от томове VI – VIII том вкл., които са отпечатани по-късно и от които не е преведено почти нищо.

По мое мнение все още е рано да се прави един цялостен превод на интересуващите нашите историци части от „Пътеписа“, и по-специално от т. III и V, в които се съдържат най-съществените сведения за нашата страна. Ние имаме превод, който наистина не е удовлетворителен от съвременна гледна точка, но все пак дава възможност да се види състоянието на описваните градове и села през средата на XVII в. От друга страна самото издание на турския текст е неудовлетворително. То е направено въз основата само на един ръкопис, и то в условията на Абдулхамидовата цензура в Турция, поради което няма никаква увереност, че предава непокътнат оригиналния текст на съчинението на Евлия, че стои най-близо до оригинала. От тези томове са запазени твърде много ръкописи: от т. III – 9 преписа, от т. V – 5. Въз основа на тях следва да се установят разночетенията и да се коригират пропуските на копистите. И вече на базата на един критично съставен текст може да се направи цялостно издание на всичко, което се отнася до нашата страна и нашия народ. За сега ние сме все още далеч от реализацията на тази задача, която изисква преди всичко да се доставят фотокопия от наличните ръкописи из чуждестранните библиотеки.

По-особен е случаят с т. VI, който е издаван също по ръкопис, но в подготовката му за печат дейно участие взема Унгарската академия на науките и е редактиран и коригиран от видния унгарски турколог Вамбери, автор на предговора му. Тук вероятността да няма пропуски е много по-голяма, но все пак изданието е осъществено само въз основа на един ръкопис!

Томовете VII и VIII са издавани от Турското историческо дружество, като са взети предвид разночетенията от всички запазени ръкописи. Не може да се очаква, че някой новооткрит ръкопис ще внесе съществени изменения в установения вече текст. Поради това е съвършено целесъобразно преводът да се направи въз основа на вече публикувания от Турското историческо дружество текст.

Поради изтъкнатите съображения настоящото издание не включва извлеченията от т. III и V, които вече са превеждани от А. Шопов и Д. Гаджанов, при все че техните преводи са непълни.

За разлика от тях, тук са преведени всички онези глави от т. VI, VII и VIII, в които се говори за българите, без да се пропускат трудните или „малоценните“ пасажки. Като ревностен мюсюлманин Евлия Челеби се спира твърде обстойно на мюсюлманските култови сгради – джамии, мечити [параكليси, в които не се провежда петъчна молитва], текета, гробници на бележити мюсюлмани и пр. В техните описания той е разточителен на хвалебствия и пищни изрази, несъмнено преувеличава достойнствата им, но изхвърлянето на тези пасажки би създавало погрешни впечатления за авторския похват и светоглед. Като правоверен мохамеданин за него всичко неверническо е нечестиво, описанията на домовете на християни се придружава с язвителни епитети, счита за достойнство това, че са изпочупили кръстовете и иконите в дома на селянина, където нощували, и пр. Подобни пасажки следва да се обясняват, а не да се изпускат.

Още веднъж искам да повтора, че с настоящата публикация не се решават и не се отменят задачите да се направи едно цялостно академично издание на отнасящите се за нашата страна части от пътеписа на Евлия Челеби. С тази книга споменатата задача обаче се придвижва напред, и то чувствително.

Нашият автор е получил високо за времето си образование, каквото са получавали хората от висшите кръгове. Чертите, които той проявява в пътеписа, са показателни за умонастроенията и духовния багаж на османската върхушка от онази епоха. Евлия Челеби несъмнено е имал контакт с Европа, видял е Австрия, Чехия, Полша. Но той остава съвършено чужд на насоките на развитие на съвременната му географска наука, духовно е изцяло в плен на Източната средновековна литературна традиция.

Нещо повече. Столетие преди неговите пътешествия турската географска литература от епохата на държавнополитическия подем на империята дава блестящи образци на ново отношение към практиката и опита, особено в областта на морската география. Съчиненията на Сиди Али реис и Пири реис по география на Червено море, Персийския залив и Индийския океан, по география на Средиземно море и дори на света са пронизани от нов подход към практиката; те обобщават онова, което опи-

тът, пътешествията са открили. Съставената от Пири реис през 1517–1518 г. карта на света вече включва Америка, и то я чертае въз основа на Колумбовата карта на Новия свят. Както и да се гледа, тук имаме бързина на възприемане и усвояване на най-новите достижения на науката, на която и в наше време все още може да се завиди. Но това отношение към практиката и науката остава далечно за нашия автор.

В османската история има период след първите успешни завоевания, когато започва да се изгражда културната надстройка на държавата. Това време се характеризира, както при всички други народи, с усилена преводаческа дейност. Турската интелигенция по онова време превежда много арабски и персийски автори, включително и арабски географски съчинения. Особено разпространение получават описанията на забележителностите на различните градове – Мека, Медина, Дамаск и др. В тях се обръща внимание главно на джамиите, на гробниците на различни светци и праведници, на медресетата и пр. Тези описания трябвало да възпитават в дух на мюсюлманско благочестие, да сеят увереност в превъзходството на исляма и мюсюлманите над всички други религии и народи.

Описанията на Евлия Челеби на отделните градове в повечето случаи са издържани в този дух. Може да се каже, че старите източни образци в географската литература са за Евлия Челеби нещо като готови формуляри, по които той описва последователно градовете, през които минава или за които черпи сведения от литературата. Особено красноречиви в това отношение са поместените тук откъси, отнасящи се до Дойран, Кукуш и други градове. Като че ли Евлия Челеби не е ходил в тях, не е събирал конкретен материал, за да запълни формулярите, от които се е ръководил. Поради това в съчинението му съответните „графи“ остават празни.

Няма съмнение, че като източник за написване на своята работа Евлия Челеби ползва не само своите наблюдения. Сам той отбелязва на едно място, че е стоял над кадастралните регистри, за да извлече сведенията си за дадения град. Но даже и заетите данни са пречупени през призмата на неговото собстве-

но виждане, носят окраската на неговия светоглед и в резултат се е получило не помпилативно систематизиране на сведения, а оригинално съчинение, което с успех може да бъде причислено към описателната география, а също и към занимателната белезистика на тогавашния Ориент.

Наред със сухото и точно възпроизвеждане на географско-статистически сведения за пропътуваните райони, с разказите за видяното, у него се срещат измислици, каквито е могла да роди неуморната фантазия на един източен човек, намиращ се изцяло в плен на мюсюлманските догматика и космогония. Той охотно дава място на всякакви чудеса, на свръхестествени случки, предсказания, гадания и пр., вярата в които е неделима част от неговия светоглед.

Съвременният читател е вече на достатъчно високо равнище, за да се отнесе към подобни разкази като към паметници на тогавашните суевория. По-трудно е обаче с преувеличенията в цифрите, които Евлия Челеби нерядко допуска. У него нещата обикновено се измерват със стотици хиляди или хиляди, срещат се паланки със стотици дюкяни, почти всички градове се оказват с по 1000–2000–3000 къщи... Привежданите цифри много често изискват критично отношение, тъй като у него реалността е чувствително обогатена с плодовете на собствената му фантазия.

Езикът на автора носи цялата „прелест“ на натруфения източен стил. У него простата фраза се редува с изрази, изобилстващи от прилагателни и суперлативи от арабски, персийски и турски произход. Впрочем по онова време османската граматика е узаконила възприемането на всяка арабска или персийска дума в съчиненията на османските автори. И само от степента на образование на отделния автор зависи кои и колко персийски и арабски думи ще бъдат включени в неговото съчинение. А Евлия наистина е бил образован в тази насока и в него се среща толкова пъти едновременна употреба на турски, арабски и персийски думи-синоними. При превода те разтягат българската фраза, често пъти я правят грапава, но едно по-смело стилизиране би ни отдалечило от оригинала.

Пътеписът на Евлия Челеби дълго време е привличал вниманието на историците. Особено интересен е той за краеведческите изследвания. Почти няма град, за който да не е отделил място и да не е обрисувал състоянието му. От неговото съчинение личи голямата несигурност, царуваща по пътищата на империята през средата на XVII в. Евлия Челеби непрекъснато се оплаква от хайдутите и разбойници, а описанието на сражението с хайдутите в Шипченския проход е уникално в източниците и литературата от онова време. Ако правилно се подходи към него, трудът на Евлия Челеби се превръща в първостепенен извор не само за социално-икономическата, но и за политическата история на нашия народ. Колоритните описания на обичаите за системно помохамеданчване на християни възстановяват пред нас живота на онази епоха, видян през погледа на този образован ориенталец.

В настоящата книга са подбрани онези откъси от т. VI–VIII, в които Евлия Челеби говори за българи, за българско население. Те представляват безспорен интерес за историята на българския народ, тъй като позволяват по-пълно да се разкрие една страница от неговата историческа съдба. Евлия Челеби трудно прави разлика между отделните славянски народности, често смесва българи и сърби, открива владение на сръбските крале дори в Ямбол, но все пак етническите му сведения не са лишени от стойност.

На много места Евлия Челеби оставя непопълнени имена на лица, цифри за броя на къщите, джамиите, дюкяните и пр. в отделните градове. В настоящата книга тези пропуски са обозначени с три точки, без да се пояснява допълнително, че се касае за пропуски в оригинала. Авторът много често изписва едно и също име – особено нетурските – по различен начин. Впрочем той допуска същото и при турски имена, напр. Ески Полоз и Ески Полос. Тези различия се запазват в настоящата публикация, защото те несъмнено отразяват различия в тогавашния изговор на имената.

Книгата на Евлия Челеби изобилства със специфични термини и понятия, които нямат точен еквивалент в българския

език. Някои от тях са получили гражданственост сред нашите историци, но има още много други, които не са толкова познати, особено пък на широката читателска публика. Описателното превеждане на тези термини би утежило още повече стила на изложението. Поради това те са запазени в текста, а в края на книгата се дава речник, в който се обяснява значението им. Същевременно в превода някои турски понятия са заменени с приблизителни български еквиваленти. Например вместо месджид, малък махленски молитвен дом, в който не се провежда петъчна молитва, ние навсякъде пишем параклис; понятието „завие“ превеждаме като „обител“, и др., въпреки несъмнената условност на превода.

Настоящото издание не следваше да бъде утежнявано с прекалено голям научно-справочен апарат. Поради това пояснителните бележки са може би недостатъчни. Надяваме се обаче, че и в този си вид текстът е понятен за всеки читател. А трябва да се разчита, че критиката ще посочи евентуални недостатъци, които трябва да бъдат взети предвид при подготовката на цялостно научно издание на всички отнасящи се за миналото на нашия народ откъси от „Пътеписа“.

Страшимир Димитров
1972 г.

1.

Пътуване през Северна Македония, София, Чирпан и Елхово за Одрин и Цариград

През пролетта на 1661 г. Евлия Челеби потегля заедно със своя вуйчо и покровител Мелек Ахмед паша на поход в Унгария. След като описва хода на военната кампания, по време на която посещава Унгария, Словакия и Трансилвания, той завършва разказа с получения през средата на февруари 1662 г. в Белград ферман от султана, с който се нарежда на Мелек Ахмед паша да отиде в Цариград и да заеме поста каймакампаша, т.е. заместник на великия везир. Евлия Челеби не тръгва с него по най-прекия път, а се отправя да посети Албания и Адриатическото крайбрежие. Това пътуване той започва на 19 февруари 1662 г. След като посещава и разглежда Леши, Шкодра, Подгорица, Улчин и други градове, се отправя на изток през Северна Македония. През ранната пролет на 1662 г. пристига в Щип (из том VI на „Пътениса“).

Крепостта на Щип била завладяна по времето на султан Мурад I

КАК Е БИЛА ЗАВЛАДЯНА КРЕПОСТТА НА ЩИП. Синът на Гази Михал бей¹, Двусърцият Али бей обсадил тази крепост с двадесет и пет хиляди войници, но през годината не му се удало да я завладее. Той бил принуден да се оттегли и да участва в други походи, след които възнамерил да се върне. Една сутрин на зазоряване мюсюлманските завоеватели, които се намирали в един ров на западната страна на реката, дошли до брега на реката и видели, че изпод крепостта излезли шест ловни патици, прокръкали весело нагоре-надолу, след което отново се гмурнали под скалите и изчезнали. Храбреците наблюдавали един-два дни поведението на тези патици и съобщили заключенията си на главнокомандващия.

Една сутрин по божия промисъл завоевателите пак застанали в засада на едно място и наблюдавали. От дупките, през които забелязали да влизат и излизат патиците, излезли сред водата няколко души от защитниците на крепостта, голи, но с оръжие, напълнено в мехове. Те идвали да заловят „език“ (пленник) от войските. Газиите веднага ги заловили, завързали ги и ги оковали. Така тези, които казвали „ще заловим език“, сами станали „езици“. Главнокомандващият Али бей ги заставил да му посочат пътя и с три хиляди доброволци, калени в битки храбри и отбрани гази, влязъл в крепостта през водните дупки, през които влизали-излизали патиците. Те се понесли незабавно с викове „Аллах, Аллах“ и бързо завзели крепостта, без да оказват пощада никому. Името на тази крепост и на сръбски, и на български е „Ленадиб“.

УПРАВИТЕЛИТЕ ѝ. Отначало тя била в територията на румелийския еялет², Кюстендилски санджак, била хас на кюстендил-

1 Гази Михал бей е бил византийски феодал в Мала Азия, който се присъединил към султан Осман I и със своя военен талант допринесъл твърде много за успешните завоевания на османците, поради което се ползвал с голяма популярност в османската литература.

2 Румелийският еялет според административното делене при Сюлейман I

ския бей и неговият войвода със сто души [войници] я администрирал и управлявал. Има шейх юл-ислям и старейшина на благородниците. Тя е една почтена каза със заплата на кадията от сто и петдесет акчета. Околията ѝ обхваща всичко сто и пет покорни и спокойни села. Има спахийски местен старейшина, еничарски началник, надзорник на пазара, митничар, градски старейшина и бирник по хараджа. Почтените хора и първенците ѝ са безгранично и неподобно много. Има домовити, обкръжени със свита хора. Сред тях са Кючюк Заим, Челебиите, Ахмед ага, Халим заде Мехмед ага, Яхя ага, Земенберекчи баши Мехмед ага, кюстендилският бей Осман бей, Балтаджи Мехмед ага, Мурад ага, Копанли Мустафа ага, Кьосе сердар Ахмед ага, Берхам ага, Мустафа ефенди, син на шейх Бали ефенди, Ваиз Реджеб ефенди, кадията Омер ефенди, бележитият учен Мевлеви¹ Мустафа ефенди. Понеже е вътрешно място, няма началник на крепостта и войници.

ОПИСАНИЕ НА КРЕПОСТТА НА ШИП. Тази стара крепост е построена на западната страна на града, на висока скалиста планина, има петоъгълна форма, с яки и гладки стени. Това е силна крепост. В старо време е била много здраво укрепена, но тъй като е във вътрешна област и с течение на времето не е била поддържана, се е разрушила на много места. В нея не са останали никакви бележити строежи. През зимата вътре в крепостта зимуват овце и кози.

Варошът е на изток от крепостта на Шип, между две рекички и хълмове, в едно широко гърло, с градини и лозя. Препълнен е с двуетажни, оживени и украсени каменни постройки. Има 2140 къщи, отдолу догоре каменни, покрити с плочи. Само дворецът на Ахмед ага е построена нова сграда, покрита с керемиди. Има 24 мюсюлмански махали, от които прочути са: „Кара кадъ махалеси“, махалата „Синан бей“, махалата „Улуклу“ [Ени кьой].

включвал целия Балкански полуостров, без Босна и Херцеговина.

- 1 Мевлеви се наричали последователите на дервишкия орден, основан от Джелиледдин Руми, който носел прозвището „мевляна“, т.е. учен господин.

На източната страна на града извън него е местността Каваклъ (Тополите), която от ден на ден се култивира и украсява с високи дворци и водоскоци и е едно приятно място за разходки.

Джамиите му имат 24 михраба. Джамиите, в които се извършва петъчна молитва, са следните: под крепостта е джамията „Фетхие“ (Завоевателната). По време на завоюването на града Двусърцият Али бей заповядал да ѝ се постави михраб и я превърнал от църква в джамия. Много стара е Джамията на Мурад хан завоевателя¹, всъщност се именува „Средната джамия“. Тя има много посетители. Има направен от дъски четириъгълен купол, покрит със специално олово. В този град няма друга такава лична и пресветла джамия, с изградени от камък минарета.

Джамията „Хисам паша“ е с каменни минарета, покрити с олово, построена на един хълм. Джамията „Долното теке“ е сборище на бедните. Джамията „Адли ефенди“ е украсено молитвено място. Джамията „Ахмед паша“ е духовновъзвисяваща джамия. Джамията „Шехре-кюсди“ е рудник на благочестивите. Джамията „Ана кадън“ е много кокетна, украсена джамия, има много посетители, които са много набожни и са посветили на джамийската сграда много имоти.

ПАРАКЛИСИ². Има 24 михраба на параклиси. Между тях са известни: параклисът в чаршията, украсен и с много посетители; параклисът „Табакхане“, параклисът в хана, средният параклис, параклисът „Седжах“, параклисът „Кара кадъ“, параклисът „Синан бей“.

УЧЕБНИ ЗАВЕДЕНИЯ. Има едно оживено медресе, което се намира при джамията на завоевателя на областта Гази Мурад Худавендигяр, и се нарича „Мурадие“.

УЧИЛИЩА ЗА ЧЕТЕНЕ НА „КОРАНА“³. При джамията „Хисам паша“, при джамията „Ана кадън“ и при джамията в чаршията.

1 Става дума за султан Мурад I (1362–1389).

2 С тази дума превеждаме почти навсякъде думата „месджид“, т.е. малък молитвен дом, в който няма имагин-проповедник и не се провежда петъчна молитва с проповед.

3 Отначало Коранът бил съставен, без да се поставят знакове за вока-

Веднъж в седмицата старейшини по четенето провеждат обучение по четене на *Корана*. В медресето „Мурадие“ особено се изучават свещените предания и има специални общи уроци.

НАЧАЛНИ УЧИЛИЩА. Има 11 училища за обучаване на децата. По-известни са училищата „Кара кадъ“, училището в махалата „Джумая“ и училището „Синан бей“.

ТЕКЕТА. На седем места има сборище на хора от сектите. Сред всички тях са известни текето на софиянеца Бали ефенди¹ от сектата на байрамитите², текето на Адли ефенди, текето на Емир челеби султан, Горното теке, Долното теке – близо до джамията „Хисам паша“, текето „Ана кадън“ и текето в „Улук махала“.

КЕРВАНСАРАИ. Има само една заслужаваща внимание странноприемница, но тя струва колкото хиляда. Тя е изградена подобно на крепост, от долу до горе с камъни, покрита е с олово, на долния етаж има 50 и на горния етаж 50 стаи. В средата ѝ има един широк площад, сред който има басейн, а до него – молитвен дом. Оборите ѝ поемат до хиляда камили, коне и мулета. Строителството на тази постройка е дело на Малкия Емир султан. Някои казват, че бил Големият Емир.

ХАНИЩА. Има седем хана. Прочути са ханът „Синан бей“, ханът „Кара кадъ“, ханът „Чомлекчи-заде“.

лизация вместо липсващите гласни букви, и редица думи можело да се четат по няколко начина, от което се получавал един или друг смисъл на *Корана*. Оттук възникнала необходимостта по-късно да се поставят знаци за вокализация, а така също специално да се изучават нормите за правилно четене на *Корана*. Това четене означавало възприемане на едно или друго тълкуване на съответния текст, поради което тази наука се считала за по-висша от изучаваните в обикновените медресета.

- 1 Бали ефенди бил мюсюлмански отшелник-дервиш, живял в околностите на София, на територията на днешния квартал „Княжево“, който в миналото се наричал с неговото име „Бали ефенди“.
- 2 Байрамитите били членове на дервишка секта, основана от Хаджи Байрам Вели (починал през 1430 г.). Тя се явявала разновидност на сектата на накшибендите. Вж. И. П. Петрушевский. Ислям в Иране в VIII–XV веках, Ленинград, 1966, стр. 344–345.

БАНИ. Има всичко две бани. Първата е тази на Емир ефенди. На брега на река Галиче¹, вече извън града, има лековити извори.

ЧАРШИИ И ПОКРИТИ ПАЗАРИ. Има всичко 450 занаятчийски дюкяна. Между тази хубава чаршия и хана на Малкия Емир султан има голям площад, покрит с чиста каменна настилка, сред който е разположен кръгъл басейн. От неговите водоскоци, от устата на дракони изтича чиста вода в басейна, а всички хора и твари удовлетворяват там жаждата си. Според шафаитското вероучение² е направен басейн десет на десет. Близко до това място има покрит пазар от долу до горе каменен, с високи оловни кубета и с две главни железни врати. В него сред копринени тъкани и мрамор се намират образци на всички ценни стоки от седемте климата. От миризмата на хубавите благовония дори мозъкът на човек се ароматизира. Прочее, хората от този край от ден на ден все повече се привързват към хубавите миризми и аромати. Препълнено кафене пък е това на Емир ефенди.

ПЪТНИ СТРОЕЖИ И СГРАДИ. Близко до кервансарая на Емир султан над реката Брегалница има петсводен дървен мост, по който се минава. Всички благотворителни места, които опознахме и описахме в този град, са дело на големия шейх Емир султан. Този шейх бил един от големите османски ръководители на секти. Със своите познания върху съчиненията по химия и с влиянието си е успял да направи толкова много каменни постройки. Благотворителната странноприемница е също на Емир ефенди и дава безплатен прием на богати и бедни.

-
- 1 През Щип минава река Брегалница, която по-нататък авторът споменава с истинското ѝ име.
 - 2 Имамът Абду Абдуллах Мухаммед ибн Идрис аш-Шафан (767–820) е основоположник на една от четирите правни школи в исляма. Понеже зрелите си години прекарал в Египет, там има най-много последователи на неговото учение. Различията между него и останалите три школи – ханефити, маликити и ханбалити, не са от принципно естество, поради което тя се смята също за правоверна, ортодоксална и имала официално разпространение във всички области на Османската империя.